

Metuli, svetloba vlovlena rečima

Paji Kanižaju

Metuli letiju v noć...
Vlovlena svetloba
spi v rečima
kak šega v pavučini.
Juterna žeravka
dogoreva v popevki
kak mesec kaj se pela
vuz Dravu,
kak bitje znorelo
od zvezdane senokoše.
Metuli perhaju
čez trde zvoke v kmicu
mime tela i gospodara.
Verzuš proziren od svetlobe
siple na vuhe
kak metuli letiju v noć,
v kmicu prešvicanu
od svetlobe.

Romarska dika našem Jezušu

Romarske naše škornje rastackane
kak vuzmene noći i križni poti;
kalvarije naše preterplene
kak gluha drotena sternišča
po terima koracaju duše.
Svečkice zasvečkale
po taktu Božje ljubavi,
v bolečivem draču i plaču,
tam gde greh nema zide.
Nucame crkvenu šekaštriju,
plezame tam gde ni beznađa.
Dika su nebeske bolte,
dika su večera z Jezušom.
On otpušča naše rane čuklave.
Pehne nas z Duhom Svetim,
gda nam fali zamaha,
gda nas opernatele trgaju slabline.
Nazveščenje deteta vrači divline,
v bolečivem draču i plaču:
romarska dika našem Jezušu!

MOSLAVAČKI KAJKAVSKI GOVOR KAO LITERARNO ŠTIVO (*Božica Brkan: NEMOJ MI TO GOVORITI, Acumen, Zagreb, 2019*).

Božica Brkan je svojim moslavačkim kajkavskim (kekavskim) opusom pridonijela obnavljanju pokrajinske kulturne samobitnosti u tom dijelu Hrvatske. Uvijek treba isticati kako je ova marljiva književnica i novinarka uspjela jedan zamalo nestali lokalni idiom pretvoriti u književni standard. To je fenomen koji se rijetko susreće u područjima gdje su narječja zbog niza razloga nestala ili su pred nestajanjem. Njezina kajkavijana počinje 1990. godine sjajnom zbirkom stihova "Vetrenica ili obiteljska arheologija". U toj zbirci na čudesan način uspjela je kroz opise obiteljskih odnosa i obiteljskih individualnosti afirmirati materinski idiom, ali, što je mnogo bitnije, taj idiom pretvoriti u književni subjekt i pokazati kako se

na narječju mogu stvarati vrijedna književna djela. Podsjećam: bila je to 1990. godine, dakle, vrijeme početka hrvatske samostalnosti kada se odbacio dotadašnji jezični unitaristički koncept po kojem su narječja tretirana kao slijepi kolosijeci u jezičnoj struji, a njihovo rječničko blago kao arhaizmi. Nakon "Vetrenice" Božica Brkan prestaje s književnim radom na rodnom idiomu sve do 2012. godine kada objavljuje zbirku pjesama "Pevcov korak / Kajkavski osebušek za EU". Ta je zbirka skrenula pozornost književne javnosti poglavito one u kajkavskome arealu hrvatskoga etničkoga prostora, što potvrđuje i nagrada Katarina Patačić za najbolju knjigu objavljenu te godine na kajkavskom jeziku. Iste godine naša autorica objavljuje obi-

B. Brkan, naslovnica knjige

mno, gotovo enciklopedijsko djelo "Kajkavska čitanka Božice Brkan", 2014. slijedi "Obrubljanje Veronikina rupca ili Muka" za koju je nagrađena drugom nagradom na Pasionskoj baštini. Slijedi vrhunac njezine kajkavijane: roman "Ledina" objavljen 2014. Smatramo ga vrhuncem zbog toga što je riječ o proznom djelu, značajnim kajkavskim romanom u suvremenoj hrvatskoj dijalektalnoj književnosti. Zbog toga je ovaj roman književna prekretnica, jer je autorica dokazala kako se na jednom odumirajućem lokalnom idiomu može napisati roman visoke estetske razine, složene literarne građe i širokog povijesnog raspona.

Nakon romana Božica Brkan objavljuje zbirku kratkih priča "Umrežena" 2017. te zbirku kajkavskih priča "Život večni" iste 2017. godine. Nepune dvije godine nakon ova dva djela Božica Brkan se javlja vrlo velikom zbirkom kajkavskih stihova s dijelovima na književnom standardu pod naslovom "Nemoj mi to govoriti". Predmetnotematski, ova se zbirka nadograđuje na autoričine prethodne knjige, poglavito na "Vetrenicu" i "Ledinu". Moglo bi se kazati, slijedom motivike većine pjesama, kako je ova

zbirka zapravo roman sastavljen od poetskih cjelina, dakle nastavak tema koje su obrađene u prethodnim proznim tekstovima. Autorici je i dalje važno uspostaviti komunikaciju s čitateljima i učiniti ih sudionicima svoje životne priče. Pri tome u predgovoru tu priču stavlja u cjeloživotni kontekst upozoravajući na uzore iz mladosti, književnike i novinare, autore specifičnog literarnog diskursa i odnosa prema životu, svijetu, duhovnosti i samobitnosti.

"Ne bih se uvrstila u one koji se olako povjeravaju i razmjenjuju svakidašnje životne teme s prijateljicama, puno ih i nemam i one su mi, kao i prijatelji, za druge teme. Ne bih bila neki bogomdan uspješan self-help, prije sam čovjek od optimizma i ljubičkog i sapuničkog happy enda i radoznala sam kakav to odnos imaju druge majke i kćeri, pa i majke i sinovi – to mi je tema! – pa i očevi i kćeri.

Krenulo je to prije modernosti nevidljivih staraca, prije nego što su uspješno i s odjekom o tome pisali moj tinejdžerski uzor Igor Mandić, moj profesor s komparatistike akademik Pavao Pavličić i kolegica novinarka iz Poleta Slavenka Drakulić i drugi. Dosadan, ravan, neuzbudljiv, ravnodušan odnos jedva da bi mogao završiti u literaturi"

Ponovno je u ovoj zbirci za Božicu Brkan obitelj u prvom planu, zatim jezični idiom, ali i nov emocionalni uzlet kojim *razgovara* sa svojim pokojnom majkom. Taj razgovor sam po sebi, i slika njezine majke imaju simbolično značenje. Bez te simbolike i metajezičnih sadržaja ne mogu se razumjeti djela Božice Brkan. Razgovor je ljudski iskren i topao, bez imalo eshatoloških primjesa, čak kada se majci bližio kraj. S voljenom majkom razgovara uglavnom, što je i prirodno, na domaćem jezičnom idiomu, jer se na taj način iskazuje i pokazuje jezična, ali i ljudska intimnost i plemenitost odnosa roditeljke i kćeri. U to je uključena i žalost zbog toga što se nije kazalo sve što se trebalo, ili se kazalo nepotrebno, u afektu zbog određenih životnih situacija. Zbog toga i imperativan naslov knjige preuzet iz često ponavljano majčinog upozorenja.

Premda piše, uglavnom, na lokalnome idiomu, Brkanova s lakoćom, ali nekom čude-

snom unutarnjom nedohvatljivom ironijom i samoironijom opisuju, pa i secira društvo u kojem živi u svim aspektima njegove pojavnosti, u povijesnom kontekstu sa svim psihološkim nijansama i etničkim karakteristikama.

Knjiga se sastoji od tri poglavlja kao samostalno predmetno–tematske cjeline. To su: “Haljina za snove”, “Nemoj mi to govoriti” i “Doveka”. Je li brojka tri slučajna, simbolična, numerološka, ili eshatološka teško je otkriti.

Pisac pogovora ovoj knjizi poznata je predvoditeljica i književna kritičarka dr. sc. Željka Lovrenčić. Ona u svome pogovoru ističe, odnosno uočava, jednu od karakteristika književnosti Božice Brkabić: “Budući da je vrlo pedantna osoba, Brkan ništa ne prepušta slučaju – zbog toga u uvodima svojih knjiga često objašnjava tematiku s kojom će se čitatelji susresti. Tako i u ovoj knjizi pjesmama prethodi tekst o povijesti pjesnikinje obitelji, posebice o odnosu s majkom kojoj su stihovi posvećeni. Ovdje prikupljene pjesme predstavljaju sjećanje na majku i ujedno preispitivanje njihova odnosa kojim se Božica u manjoj mjeri bavila i u ranijim zbirkama”.

U ovom trenutku pisac ovih redaka nešto drugačije doživljava Božičine stihove: Nije riječ isključivo o privatnom zapisu ili osobnom registriranju nekih emocionalnih stanja majke i kćeri već je paralelno s tom nježnom obiteljskom pričom u prvi plan stavljen jezik kojim se ta priča izgovara, a to je okešinečki kekavski idiom. Upravo taj jezik omogućava pjesnikinji postići zavidnu razinu u isticanju obiteljske topline i neponovljive intime koja se može izreći isključivo na materinskom govoru. To je na neki način apoteoza zavičajnom idiomu koji su, ako se smije generalizirati, prije tri desetljeća odbacivali kao nepotreban, arhaičan i seljački u pogrdnome smislu.

Autorica B. Brkan u svome zanimljivom predgovoru ističe slijedeće:

“Da pišem o čijem tuđem tekstu, napisala bih kako u zbirci pjesama Nemoj mi to govoriti nastavljam istraživati odnos između dviju žena, ne nekog ženskog bratstva, sestrinstva, nego majke i kćeri, o kojem su, doduše, napisane brojne knjige i filozofske i samopomoćne i

beletrističke, i romantične i poučne i razorne, o kojem je snimljen ne jedan film, o kojem često izvješćuju mediji, a da svejedno nismo mudriji o njegovoj višeznačnosti niti mijenjamo ponašanje i odnose da bismo ili pojednostavili ili učinili bolnim”.

Primjer koji nadilazi strogo omeđenu obiteljsku situaciju, odnosno odnos majke i kćeri, jest uvodna pjesma “Haljina za snove”. Naslov je naglašen višeznačan, pjesnički širok i literarno izazovan. U stihovima koji slijede nakon naslova autorica kroz haljinu koju je dobila u mladosti, prati zapravo svoj život i svoja sjećanja. Vrijeme je učinilo svoje i ta “haljina iz snova” postaje haljina iz stvarnosti:

*moja haljina za snove
porozna brižna nježna
sad najbolje čisti prozore na jugozapad
zagledane u oblake
i nebo kad ostakli u predvečerje
i tvoj dah
i punu mjesecinu*

Navedena kitica otkriva autoričinu na momente samoironiju, ali i nježno suočavanje s vlastitim životnim putom, jer snovi se ne gase bez obzira što je haljina postala tekstil za čišćenje prozora. Kroz te prozore zrcali se predvečerje i dah drage osobe i puna mjesecina koja sve kazuje snagom svoje semantike.

Slijedeća pjesma u prvom ciklusu poduža je i nosi naslov “Zelena”. Ponovno je riječ o odjevnom predmetu kao simbolu. To je sada lijepa haljina sašivena za naturalni ples: “Osim za naturalnu zabavu nisam je nikada više odjenula / zauvijek je ostala zelena i mlada”.

Vrlo je zanimljiva Božičina pjesma “Stube u nebo”. Te stube su pokretne i presporo se uspinju. Zaključak: “Neki idu u kontrasmjer / i stignu”. Naravno ti koji idu “u kontrasmjer” stignu u prostor koji je suprotan od neba.

Navodim pjesmu “Zdalkoga” u kojoj autorica vrlo efektno pokazuje kako se na dijalektu mogu stvarati i filozofski stihovi:

*bole je gledeti zdalkoga
kej ti fali
mejne toga moreš videti*

*a gdje mej ne vidiš još ti mejne toga i fali
mejne si onda i misliš
a navek i sebe samomu moreš povedati da
nesi dobro zagledal
a niko te nebu ni pital kam si kvragu gledel*

Iz navedene pjesme uočljiva je autoričina nakana osloniti se na narodnu mudrost svoga sela jer ta mudrost nosi i neporecive univerzalne vrijednosti.

Drugi ciklus "Nemoj mi to govoriti" počinje istoimenom pjesmom. Pjesnikinja sjeća se svoje majke u vrlo potresnim stihovima. Početak pjesme donosi pomalo glazbene stihove: "zagledane smo nas dvije nizbrdo / horizont horizont horizont".

U pjesmi "Večnost" može se isčitati i moguću književni credo Božice Brkan:

*koju tu večnost
iščeš
kam to očeš sprtiti te beli teški sneg*

Na kajkavskom napisana je vrlo mudra pjesma "Lafre". Lafre su maske.

Treći ciklus pod nazivom "Doveka" donosi kao podnaslov ili vodeću misao, odnosno moto, riječi Arsena Dedića "Jezik ti je jedina domovina". Upravo ovaj moto, po mome mišljenju prožima cijelu ovu knjigu. Stoga i prva pjesma u ciklusu, pod naslovom "Doveka", snažnim pjesničkim govorom stavlja materinski jezik u prvi plan:

*če bum jezik svoj odmetnula proč
igda
če na hip
kak bum se z zemlu svoju
spominala i dospomenula
gda bum doveka vujne ležala*

Po mome mišljenju istu tematiku obrađuje i pjesma "Nadelena". U njoj su stihovi:

*a čem ga više davam čem ga si više imaju
nekak ga više imam i ja
više se morem spominati
više morem se dospomenuti
više i samu sebe morem razmeti
a da ni zube ne moram ni raspirati*

O svakoj pjesmi u ovoj zbirci moglo bi se govoriti kao zasebnoj cjelini što je osobina vrijedne poezije.

Slažem se s Željkom Lovrenčić kada piše kako je završna pjesma u ovoj knjizi "Kej da jes" dirljiv oproštaj – zauvijek. Završiti njome jednu pjesničku zbirku značilo bi dati prednost pesimizmu". Kako Božica Brkan, po svojoj prirodni ne spada u pesimistične ljude knjigu završava pjesmom pod naslovom "Najljepše je pisati pjesme". Doista, njezin život se ostvaruje i potvrđuje kroz književnost. Jer kako sama piše - za pjesmu je dovoljna samo misao "ubrana kao svježja jabuka sa stabla krošnjata / sočna / dovoljno kisela dovoljno slatka". Zbirka "Nemoj mi to govoriti" ma koliko se vezivala na "Vetrenicu", novi je korak u pjesnikinjom književnom stvaralaštvu. Autorica pokazuje zrelost srednjih godina, njezina misaonost obogaćena je prijeđenim životnim iskustvom, stihovi postaju brušeni, ekonomični, suzdržani i ironični. Ovako ne bi pisala prije 30 godine. Odlika dobrog književnika krije se i u tome što mu je svaka knjiga novo, samostalno i samosvojno literarno ostvarenje.

Naravno, postoje sitnice u ovoj knjizi s kojima se pisac ovih redaka kao čitatelj ne slaže, ili smatra kako se tekst mogao drugačije formulirati. To se, prvenstveno, odnosi na autoričine predgovore. Ali sitnice ovoga tipa ne zadiru u poetski diskurs i kao takve dio su izvanliterarne autoričine nadgradnje.

6. studeni 2019.

Duro Vidmarović